

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
от доц. д-р Наталия Рашкова,
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

Автор: София Русева Русева

Тема: „Структура и форма на хороводните народни песни (Североизточна, Средна Северна и Северозападна България)“

Научен ръководител: проф. д.изк. Ангел Ангелов

Биографичната справка за София Русева, редовен докторант в катедра „Теория и история на музиката“, факултет „Музикална педагогика“ на АМТИИ – гр. Пловдив, показва целенасочена образователна подготовка в областта на музикалния фолклор с разширяване и в други сфери на музикалната теория и практика. Завършила е НУФИ „Филип Кутев“ в гр. Котел със специалности тамбура и народно пеене. Бакалавърска степен получава в АМТИИ по специалността „Педагогика на обучението по музика“. През следващия етап на обучението се дипломира в две магистърски програми – „Етномузикознание“ и „Артмениджмънт“. Редовната ѝ докторантура започва през 2011 г. Междувременно дисертантката е ангажирана с изпълнителска и преподавателска дейност.

Дисертационният труд „Структура и форма на хороводните народни песни (Североизточна, Средна Северна и Северозападна България)“ има амбицията да бъде музикалноаналитично изследване на определен тип фолклорни песни (хороводни). По същество в работата е приложен вече установен в българската етномузикология теоретичен модел, изведен в публикации на наши изследователи музикални фолклористи предимно върху друг конкретен тип емпиричен материал (обредни песни). Такова е и формулираното от авторката намерение – „да изясни и допълни, макар и частично, постигнатото до момента теоретично знание“ (с. 8). Изборът и формулировката на дисертационната тема са адекватни на изходния материал, върху който е осъществена разработката

(песните „на хоро“ в капиталните сборници от Северна България на Васил Стоин и неговите сътрудници). Тъй като изследването се осъществява върху нотен, а не звуков материал, по публикувани нотограми, а не лично събиран, слухово осмислен от авторката песенен фонд, анализирането на музикалната форма е една от възможностите за постигане на достоверен аналитичен резултат. За разлика от други песенни компоненти (орнаментика, стилова характеристика, темброва вокална специфика и др.) документирането на музикалната форма по слух в писмен вид не подлежи на съмнение. Поставената тема е обозрима и подходяща за дисертационно изследване, а количественият показател на анализа (2037 песенни образци) е достатъчен за установените изводи.

Дисертационният текст е структуриран в три основни раздела (глави), предхождани от Увод, Литературен обзор и Терминология и последвани от Заключение, Приноси, Литература, Списък на публикациите и Приложение. Изследователската част обхваща 119 страници с изобилие от нотни примери-илюстрации (126 на брой). Привидно неголемият обем на труда е естествен за такъв тип изследване, в което се представят обобщени резултати, предхождани от детайлна предварителна аналитична работа.

В съответствие с дисертационния формат в Увода дисертантката формулира обект, предмет, цел, задачи и методологическа рамка на своята работа. Изследователските намерения и ограничения са поставени ясно и обмислено, като в центъра се намират формообразуващите принципи и структурното изграждане на „предмодерната хоровадна народна песен“ – част от песенната традиция в Северна България. При анализа основно се прилагат теоретичните разработки на Тодор Джиджев върху коледарските песни, тъй като според авторката те са най-подходящи за изследвания емпиричен материал. Направена е и уговорка за невъзможността при анализа да бъде отчетено влиянието на танцовите движения и ситуациите на изпълнение. Бих отправила някои бележки относно недотам прецизни терминологични употреби във въведението като вече споменатата „предмодерна хоровадна народна песен“ и термина „развлекателни

хорá“ . Известно е, че в научната работа терминологичната яснота има ключово значение. Когато се декларира заемане на термин, обоснован от друг автор, би следвало добре да се вникне във вложения смисъл. Всъщност Л. Пейчева предлага термин „предмодерна фолклорна песен“, а понятието „народна песен“ в нейното разбиране е свързано с модерността. Затова изкованото от дисертантката словосъчетание би следвало да бъде уговорено. В случая с „развлекателни хорá“ е обявено, че терминът е зает от теоретичен труд на Анна Илиева. В нейната книга, а и в другите ѝ публикации обаче не се употребява термин „развлекателни хорá“. На цитираната от дисертантката страница се говори за функция – обредно-ритуална и художествено-развлекателна. От друга страна, заявката за анализ само на хородни образци с „развлекателна“ функция едва ли е издържана докрай предвид наличието в анализираниите раздели с песни на хоро в сборниците и на песни с обредна функция (напр. в „Народни песни от Североизточна България“, т. 2, има означения за песни „на вампири“, „на Великден“, „на вечерник по Великден“, „на буенец“, „на Коледа“. Дали тези образци са изключени от изследването?

Според оценката на дисертантката „въпросът за структурата и формата на народната песен е един от най-слабо засегнатите теоретични въпроси в българската музикална фолклористика“ (с. 9). Обзорът на литературата показва добра ориентация в историята на музикалнофолклорната наука и резюмира публикации по избраната проблематика. Като цяло той е дескриптивно насочен, но има и критични позиции, изразени от дисертантката¹. Показано е умение за извличане и осмисляне на съществени за темата постановки, както и добра музикалнотеоретична подготвеност. Фактът, че авторката принципно добре отчита значимостта на терминологичната яснота, личи от специалното внимание върху използваните работни музикалноаналитични термини – музикална строфа, стихомелодична строфа, мелодична редица, тонсричкова група, тонсричка.

Същинската част на дисертационното изследване е разгърната в

¹ Тук у мен възниква въпросът, какво е основанието на дисертантката да смята, че в концепциите на Св. Захариева „липсва достатъчна емпирична база, която да потвърди достоверността им“ (с. 28).

следващите три раздела. В първия раздел „Принципи на изграждане на формата“, с теоретична опора върху определения за музикална форма на Б. Асафиев, П. Стоянов, Св. Захариева, се проследява присъствието и проявата на принципите на повторение и на производен контраст² в хороводните песни на трите разглеждани региона – Североизточна, Средна Северна и Северозападна България. Проявата на тези формообразуващи принципи са разгледани в последователност от „двуредна“³ стихомелодична строфа към песенна форма с повече мелодични редици. Генералният извод се изразява „в превеса на производния контраст при напевите с двуредна стихомелодична строфа, докато усложняването и разширяването на формата към три- и четириредност на строфата най-често е осъществено чрез буквално или видоизменено повторение“.

Вторият раздел на труда е озаглавен „Ритъм и стих“ и е посветен на формообразуващата роля на тези два взаимосвързани компонента, които създават песенни структури. Песенните образци се класифицират съобразно метроритмичния им строеж според категориите изохрония, частична изохрония и хетерохрония (по Ст. Джуджев), тяхното преобразуване във връзка със стиховия строеж и типовете ритмообразуване (по Т. Джиджев). Анализирани са метрично разнообразни песенни мелодии, изградени върху различни стихосложения, както в основен стих, така и с разширения от вметки и припеви. В края на този раздел дисертантката откроява добре обосновани в анализа обобщаващи изводи за преобладаващите в хороводните песни от изследвания регион метрум, стихомелодична строфа, стихосложение, разширения на стиха и припеви, тип ритмообразуване, хетерохронен метроритмичен строеж.

В третия раздел са разгледани видове структури, отново според приетото регионално разграничаване на севернобългарските фолклорни песни на хоро,

² Според дисертантката изявата на производен контраст осъществява „разнообразяващото ново“, което е „добре дошло“ в „развлекателния замисъл“ на хороводните песни (с. 35). За да бъде верифицирано такова предположение, е необходимо бъдещо по-широко сравнително проучване на формообразуването при обредни и необредни хороводни песенни образци, тъй като принципът на производния контраст съществува и в немало песни, придружаващи обредни хора.

³ Щом авторката е приела да използва термина „мелодична редица“, както е заявено в началото, би следвало да определя строфата като двуредична, триредична и т.н., а не „двуредна“, „триредна“, което произлиза от „мелодичен ред“. В текста „ред“ и „редица“ се ползват като синоними.

следвайки теоретичен модел (разработен от Т. Джиджев върху коледарските песни) за мащабното равновесие в песенната форма. В изследването са констатирани разнообразни проявления на този аналитичен показател, но с преобладаващо присъствие на частично мащабно равновесие на формата, обвързано и със стихосложението (за Североизточна България), пълно мащабно равновесие и квадратна структура (за Средна Северна и Североизточна България). Откритие на дисертантката в изследвания от нея материал (за разлика от установената типология в следвания теоретичен модел) е наличието на още един тип структура, наречен от нея „комбиниран тип“ – полусиметрична структура в мащабно неравновесие, вероятен предшественик на квадратността. Разпространен е на цялата севернобългарска територия.

Заключението на дисертационния труд синтезира направените изводи за формообразуващите принципи, ритмообразуването, взаимовръзката между стих и мелодия, особеностите на структурното изграждане в хороводните песни. Отчитат се общи за Северна България тенденции, но и различия в североизточната част, които са отдадени на миграционни процеси и близост с песенността на Тракия.

Специално внимание заслужава Приложението към дисертационния труд, където в табличен вид са класифицирани песенните образци от четирите проучени сборника според показатели, характеризиращи стихомелодичните строфи – вид на стиха, метроритмичен строеж, формообразуващ принцип, структура, с отчитане и на тактовия размер. Таблиците не само онагледяват изводите в текста, но и синтезират проведената научноизследователска работа в своеобразен допълнителен научно-справочен апарат към изследваните сборници.

В авторската справка за приносните моменти в дисертацията са посочени 7 приноса, които адекватно и достоверно отбелязват обосноващите изводи в изследването. Резултати от работата са отразени в 4 публикации (една от тях под печат) в научни сборници между 2012 и 2015 г. Авторефератът коректно

резюмира съдържанието на труда.

Въпреки нелеката изследователска задача, София Русева се е справила успешно с музикалноаналитичното проучване на хороводния песенен цикъл от Северна България. Придобитият изследователски опит би могъл да получи по-нататъшно разгръщане и усъвършенстване с работа върху разширен ареал и с разширени аналитични задачи. Дисертантката показва способност за перспективно развитие в тази област на музикалнотеоретичното и етномузикологично познание.

Като изразявам своята положителна оценка за дисертационния труд „Структура и форма на хороводните народни песни (Североизточна, Средна Северна и Северозападна България)“, предлагам Научното жури да присъди на София Русева Русева образователната и научна степен „доктор“ в Професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство, научна специалност „Музикознание и музикално изкуство“. Гласувам с ДА.

28.02.2016 г.

доц. д-р Наталия Рашкова